

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК "РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ" У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У статті проаналізовано значення навчального посібника для забезпечення цілісності викладання фундаментального курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу", дотримання головних засад Болонських принципів у сучасній вищій школі. Саме цілісність викладання курсу забезпечить успішне засвоєння знань студентами в процесі виконання різних типів завдань, зокрема самостійних та індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Ключові слова: навчальний посібник, цілісність викладання, вимоги Болонського процесу, самостійна робота, індивідуальні навчально-дослідні завдання, структура навчального курсу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах інформаційної революції загострюються протиріччя між швидкими темпами зростання обсягів суспільно-географічних знань і можливостями озброїти цими знаннями студентів в рамках навчальних курсів. У зв'язку з цим навчальний посібник відіграє важливу роль, розвиваючи у студентів вміння, навички і бажання самостійно працювати.

"Регіональна економічна і соціальна географія світу" є важливою складовою в системі фундаментальних навчальних дисциплін у вузах України при підготовці бакалаврів напряму "географія". Наявність навчального посібника до цього курсу є необхідною як для успішного засвоєння знань та вмінь студентами, так і для сприяння методичній організації викладання курсу педагогічними працівниками.

Аналіз найновіших досліджень і публікацій. Для забезпечення викладання навчальної дисципліни використовується ряд навчальних посібників та підручників українських географів: посібник В.В. Безуглого, С.В. Козинця "Регіональна економічна та соціальна географія світу" (Київ, 2003 р.). [1]; навчальний посібник "Економічна і соціальна географія країн світу" за ред. С.П. Кузика (Львів, 2002, 2005 рр.); підручник В.М. Юрківського "Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни" (Київ, 2000) [5]. Географії окремих регіонів світу чи типів країн стосуються навчальний посібник С.П. Кузика і М.М. Книш "Економічна і соціальна географія Америки" (Львів, 1999) [4]; навчальний посібник М.М. Книш "Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються" (Львів, 2006) [3]; науково-популярне видання П.О. Масляка, П.Г. Шищенка "Географія Африки". Ці посібники та підручники висвітлюють головні теоретичні засади курсу, методи регіональних суспільно-географічних досліджень світу, головні соціально-економіко-географічні особливості регіонів світу.

Важливим елементом джерельної бази вик-

ладання курсу з регіональної географії світу є картографічні моделі регіонів світу, зокрема ті, які вміщені у атласах: "Глобальні проблеми світу" (Київ, 2009 р.), Довідковий атлас світу (Атлас вчителя; Київ, 2010, 2011 рр.), атлас з історії світу Д. Паркера (Київ, 2009 р.) та ін.

Вважаємо, що для забезпечення цілісності викладання навчального курсу, до того ж нормативного, необхідний посібник, що містить окрім загальних завдань для аудиторних занять також і детальний перелік завдань для самостійної роботи, індивідуальні навчально-дослідні завдання (й вимоги до них). Таким чином, студент завдяки такому посібнику має змогу цілісно оцінити усі види завдань курсу, організувати свій час для колективної та індивідуальної роботи, для аудиторних та самостійних занять.

У руслі переходу на кредитно-модульну (Болонську) систему навчання увесь обсяг завдань для засвоєння знань та вмінь має бути структурований за змістовними модулями і темами відповідно до навчальних програм. На сьогодні серед вітчизняних посібників з курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу" немає видань, які у повній мірі відповідали б вимогам Болонського процесу.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо вирішення проблеми цілісності викладання курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу", який містить різні форми засвоєння знань та вмінь студентів: лекційні заняття, практичні роботи, самостійні роботи, навчально-дослідницькі роботи; індивідуальні та колективні заняття.

Виклад основного матеріалу. Головною метою навчальної дисципліни "Регіональна економічна і соціальна географія світу" є сформувати у студентів систему знань про сутність та структуру актуальних макрорегіональних проблем, причини виникнення, гостроту їхнього прояву у різних макрорегіонах, наслідки та шляхи їхнього вирішення; навчити студентів орієнтуватися у динамічних процесах, які від-

буваються у макрорегіонах світу та вміти визначати в них місце України.

Основою засвоєння курсу студентами є використання знань і вмінь, вже здобутих у навчальних дисциплінах: соціальна географія, техніко-економічні основи виробництва, основи екології, територіально-виробничі комплекси, географія світового господарства, географія населення, політична географія тощо.

Головні завдання студента при вивченні курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу" полягають в опануванні теоретико-методологічних та методичних основ курсу; поняттєво-термінологічного апарату; вивченні методології та методики дослідження макрорегіонів; здобуття навиків аналізу та синтезу; вивчення способів картографування геопросторової організації макрорегіонів.

В результаті вивчення цього курсу студенту необхідно:

- *знати*: головні теоретико-методологічні положення регіональної економічної і соціальної географії світу, закономірності геопросторової організації макрорегіонів;

- *вміти*: користуватися різноманітними джерелами інформації про макрорегіони і країни, аналізувати їх і формулювати висновки, графічно відображати статистичну інформацію, створювати картосхеми.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу зумовлює зростання ролі самостійної роботи студентів із одночасним зменшенням обсягів загальної аудиторної роботи. Отож навчальний процес потребує модернізації, адекватної вимогам сьогодення. Модульне навчання передбачає використання навчально-методичних посібників.

Навчальний посібник з регіональної суспільної географії світу є одним із компонентів, який забезпечує цілісний навчальний процес із курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу". Посібник налічує три розділи – організаційно-методичного, навчально-методичного та інформаційно-аналітичного спрямування.

Організаційно-методичний розділ містить структуру навчальної дисципліни; критерії оцінювання результатів роботи студентів з цієї дисципліни; програму навчальної дисципліни; рекомендовану літературу (базову та допоміжну) та електронні інформаційні ресурси (інтернет-ресурси).

У навчальній програмі порушено енциклопедичні традиції і запропонований проблемний та міждисциплінарний підходи. Фактич-

ний матеріал кожного розділу висвітлено через низку актуальних проблем (економічні, соціальні, політичні, екологічні), які розкривають його особливості. Важливе значення має постановка цих проблем, розкриття їхньої структури та індикаторів.

Міждисциплінарний підхід передбачає інтерпретацію фактів, використаних іншими науками, зокрема історією, економікою, політологією, однак це не виключає першочергового значення суспільної географії у розв'язанні відповідних проблем.

Навчально-методичний розділ складається з двох змістовних модулів та індивідуального навчально-дослідного завдання. Кожен змістовний модуль містить завдання для аудиторної та самостійної робіт та тести для контролю знань. При композиції практичних робіт здійснено системний уніфікований підхід до побудови їхньої структури.

Тематику практичних та самостійних робіт розроблено так, що нею охоплено методику вивчення актуальних проблем, які виникають у різних сферах суспільства. При цьому для кожного макрорегіону відібрано найгостріші, найхарактерніші та найактуальніші для нього проблеми (табл. 1). Розглянемо теми цієї частини курсу, яка стосується вивчення країн Латинської Америки та Карибського басейну, Африки, Азії, Океанії.

У кожній із робіт зазначено мету та акцентовано увагу на тому, що студенти мають знати і вміти, завдання практичної роботи, список рекомендованої літератури, подано словник термінів і понять, завдання та вправи для самостійної роботи та запитання для самоконтролю.

На практичних та семінарських заняттях студенти під керівництвом викладача закріплюють теоретичні положення лекцій та формують вміння і навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання поставлених завдань.

Згідно з основними положеннями кредитно-модульної системи самостійна робота є одним із важливих засобів оволодіння навчальним матеріалом і закріплення знань під час аудиторних робіт та розвиває у студентів вміння і навички наукової діяльності. До кожної практичної роботи подано перелік завдань для самостійної роботи, які пов'язані із темою практичної роботи і дозволяють як поглибити знання, так і порівняти макрорегіон з іншими, розглянути його у глобальному контексті. Особливу увагу звернено на вміння студентів

Структура навчального курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу"

№	Назва теми	Лекції, годин	Назва практичної (або семінарської) / самостійної роботи	Практичні роботи, год.	Семінарські заняття, год.	Самостійна робота, год.
Змістовний модуль 1						
1.	Латинська Америка і Карибські країни в системі суспільно-географічних координат.	2	<i>Макрорегіоналізація країн, що розвиваються. Політико-територіальна організація країн, що розвиваються</i>			4
			<i>Типологія країн Латинської Америки і Карибського басейну</i>	2		4
2.	Актуальні проблеми населення і соціального розвитку Латинської Америки і Карибських країн.	2	<i>Расово-етнічний склад населення в Латинській Америці і Карибських країнах</i>	2		4
3.	Актуальні економічні та екологічні проблеми Латинської Америки і Карибських країн.	2	<i>Економічна інтеграція в Латинській Америці і Карибських країнах</i>	2		4
4.	Сучасні проблеми політичного та економічного регіоналізму Латинської Америки і Карибських країн	2	<i>Актуальні політико-географічні проблеми Бразилії</i>		2	4
5.	Південно-Західна Азія в системі суспільно-географічних координат. Актуальні проблеми населення і соціального розвитку.	2	<i>Типологія країн Південно-Західної Азії за рівнем економічного розвитку</i>	2		2
6.	Актуальні політичні, економічні та екологічні проблеми Південно-Західної Азії. Проблеми економічної інтеграції.	2	<i>Військові витрати країн Південно-Західної Азії</i>	2		4
7.	Південна Азія в системі суспільно-географічних координат. Актуальні проблеми населення і соціального розвитку	2	<i>Процеси економічної глобалізації у країнах Південної Азії</i>	2		2
8.	Актуальні політичні, економічні та екологічні проблеми Південної Азії. Проблеми економічної інтеграції.	2	<i>Актуальні проблеми освіти у Південній Азії</i>	2		2
			<i>Актуальні економічно-географічні проблеми Індії</i>			2
Змістовний модуль 2						
9.	Східна Азія в системі суспільно-географічних координат. Актуальні проблеми населення і соціального розвитку	2	<i>Географія демократичних режимів у країнах Східної і Південно-Східної Азії</i>	2		4
10.	Актуальні економічні, політичні, екологічні проблеми Східної Азії. Проблеми економічної інтеграції.	2	<i>Китай: становлення глобальної держави</i>		2	2
11.	Південно-Східна Азія в системі суспільно-географічних координат. Актуальні проблеми населення і соціального розвитку	2	<i>Актуальні проблеми людського розвитку у країнах Південно-Східної Азії</i>	2		4
12.	Актуальні економічні, політичні,	2	<i>Участь країн Східної і Південно-</i>	2		4

	екологічні проблеми Південно-Східної Азії. Проб-леми економічної інтеграції.		<i>Східної Азії у процесах фінансової глобалізації</i>			
13.	Африка в системі суспільно – географічних координат	2	<i>Релігійний склад населення Африки</i>	2		2
14.	Актуальні проблеми населення і соціального розвитку Африки.	2	<i>Типологія країн Африки за індексом багатовимірної бідності</i>	2		4
15.	Актуальні політичні проблеми та проблеми економічної інтеграції Африки.	2	<i>Географія збройних конфліктів в Африці</i>	2		4
16.	Океанія в системі суспільно-географічних координат. Актуальні проблеми насе-лення і соціального розвитку.	2	<i>Аналіз асиметрії країн Океанії за базовими макропоказниками</i>	2		4
	Разом годин:	32		28	4	60

Завершується вивчення теми запитаннями для самоперевірки, що акцентують увагу на головних теоретичних і прикладних аспектах теми. Запитання передбачають самостійне осмислення студентом матеріалу, запропонованого у підручниках, посібниках, на лекції. Вони дають змогу сформувати навички роботи з науковою літературою.

Навчальний посібник висвітлює усі *методи контролю* з курсу "Регіональна економічна і соціальна географія":

1. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів.

2. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання за узгодженою темою.

3. Перевірка виконання завдань самостійної роботи студентів здійснюється під час усного чи письмового опитування практичних робіт та під час письмового (модульного) опитування.

4. Письмове опитування студентів за змістовними модулями.

5. Іспит із дисципліни у письмовій формі. Максимальна оцінка за іспит – 50 балів (до іспиту допускаються студенти, поточна успішність яких складає не менше як 25 балів).

Усі *тестові завдання* сформовані згідно із навчальною програмою і згруповані у два змістовні модулі. Вони є одним з важливих дидактичних прийомів, який використовують для кращого освоєння навчального курсу і визначення відповідності рівня набутих студентами знань до вимог навчальної програми з курсу "Регіональна економічна і соціальна географія світу".

У навчально-методичному посібнику міститься понад 350 тестових завдань, які поділено на п'ять типів:

а) вибір однієї чи кількох правильних від-

повідей із запропонованих;

б) встановлення правильної послідовності відповідей;

в) встановлення відповідності між двома переліками тверджень;

г) відкриті завдання (де потрібно вказати пропущене слово чи дату);

д) письмові завдання.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) студенти виконують згідно із запропонованою тематикою та методичними вказівками щодо виконання та оформлення. Його мета – допомогти поглибити, узагальнити і закріпити знання, які студенти одержують у процесі вивчення цієї дисципліни, застосувати ці знання на практиці, реалізуючи власні творчі можливості. ІНДЗ має на меті продемонструвати знання тематичної літератури й статистики, навички їхнього самостійного аналізу та узагальнення. Студенти самостійно виконують завдання, воно не входить до тижневого аудиторного навантаження.

Запропонована тематика ІНДЗ розширює і поглиблює знання студентів про різні аспекти актуальних проблем на рівні субмакрорегіонів і країн, а також дає змогу визначити місце в макрорегіональному і глобальному контексті. Під час виконання ІНДЗ студенти визначають індикатори та індекси, за якими міжнародні організації здійснюють моніторинг розвитку країн світу. Виконується студентами протягом навчального семестру і подається для контролю в день останнього аудиторного заняття. У навчальному посібнику вміщено також методичні вказівки до виконання та оформлення ІНДЗ.

Інформаційно-аналітичний розділ є важливим компонентом навчально-методичного посібника. Його статистичні додатки розділені на

дві частини.

У першій частині (дод. А) міститься інформація, яка охоплює країни всіх макрорегіонів і призначена для підготовки до змістовних модулів та іспиту. Відтак вміщено чотири таблиці із головними демографічними, макроекономічними, соціальними та екологічними показниками країн відповідних макрорегіонів світу. Саме інформаційні матеріали цих таблиць дозволяють відповісти на запитання, які виносяться на два модульні опитування.

У другій частині інформаційно-аналітичного розділу статистичні додатки конкретизовані за проблематикою виконання практичних і самостійних робіт. Статистична інформація відображає ретроспективу і сучасний стан окремих аспектів розвитку країн світу; подано інтернет-адреси сайтів, за якими можна поновити інформацію.

У підготовці інформаційно-аналітичного розділу використані статистичні дані офіційних джерел інформації:

- міжнародних спеціалізованих організацій у структурі ООН (ЮНКТАД, ЮНІДО, ЮНЕСКО, ВООЗ тощо);
- міжнародних регіональних організацій у структурі ООН (ЮНЕКА, ЮНЕКЛА);
- окремих міжнародних глобальних спеціалізованих організацій (ОПЕК, МЕА, МАГАТЕ та інші);
- окремих міжнародних регіональних організацій (АСЕАН, НАФТА, АТЕС, ЕКОВАС, Ліга арабських держав тощо);

- міжнародних глобальних організацій поза ООН (група Світового банку, МВФ та ін);
- окремих громадських організацій (наприклад, Мережа глобального сліду), наукових інститутів (зокрема, Швейцарський інститут у Цюриху); авторитетних світових часописів (наприклад, "Foreign Policy", "Барометр конфліктів" та ін.).

Кожне із використаних джерел статистичної інформації, що поміщене в офіційних збірниках, ре-в'ю чи на офіційних веб-сайтах, містить посилання на список літератури. Таким чином, за потребою студент має змогу самостійно отримати інформацію для індивідуального творчого завдання чи підготовки до іспиту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Цілісність викладання нормативного навчального курсу, такого як "Регіональна економічна і соціальна географія світу", передбачає наявність у єдиному навчальному посібнику усіх видів робіт, запропонованих студентові: аудиторних (лекційних і практичних чи семінарських), самостійних, індивідуальних навчально-дослідних; також перелік тестових завдань для перевірки знань; статистичні матеріали для підготовки до цих аудиторних та самостійних робіт. Тематика практичних і самостійних робіт ознайомлює студентів з актуальними політичними, економічними, соціальними та екологічними проблемами і специфікою їх прояву в конкретних макрорегіонах світу, й структурована за двома змістовними модулями згідно вимог Болонського процесу.

Література:

1. Безуглий В. В. Регіональна економічна та соціальна географія світу : [посіб.] / В.В. Безуглий, С. В. Козинець. – К. : Видав. центр "Академія", 2003. – 688 с. – [Альма-матер].
2. Економічна і соціальна географія країн світу : [навч. посіб.] / [за ред. С. П. Кузика]. – Львів : Світ, 2005. – 672 с.
3. Книш М. М. Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються : [навч. посіб.] / М.М. Книш. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 264 с.
4. Кузик С. П. Економічна і соціальна географія Америки : [навч. посіб.] / С. П. Кузик, М.М. Книш. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. – 300 с.
5. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: наказ МОН №49 від 23.01.2004 // нормативно-правові документи з питань вищої освіти. – 2004. – С. 118–125.
6. Юрківський В. М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни : [підруч.] / В. М. Юрківський. – К.: Либідь, 2000. – 416 с.

Резюме:

Мирослава Кныш, Ольга Мамчур. УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ "РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ МИРА" В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЦЕЛОСТНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДИСЦИПЛИН.

В статье проанализировано значение учебного пособия для обеспечения целостности преподавания фундаментального курса "Региональная экономическая и социальная география мира", соблюдение главных принципов Болонских принципов в современной высшей школе. Именно целостность преподавания курса обеспечит успешное усвоение знаний студентами в процессе выполнения различных типов задач, в частности самостоятельных и индивидуальных учебно-исследовательских задач.

Ключевые слова: учебное пособие, целостность преподавания, требования Болонского процесса, самостоятельная работа, индивидуальные учебно-исследовательские задачи, структура учебного курса.

Summary:

Myroslava Knysh, Olha Mamchur. EDUCATION TEXTBOOK „REGIONAL ECONOMIC AND SOCIAL GEOGRAPHY OF THE WORLD” IN THE CONTEXT OF INTEGRITY OF TEACHING.

The importance of the educational textbook to ensure the integrity of teaching "Regional economic and social geography of the world," respect the essentials of the Bologna principles in a modern high school are analyzed in the article. It will ensure the integrity of the teaching learning students successful in the implementation of different types of tasks, including classroom (lectures and seminars or practical), independent, individual teaching and research, a list of tests.

Subjects practical and independent work enlightens students with current political, economic, social and environmental issues and the specifics of their manifestation in macro-regions of the world, and is structured in two modules substantial compliance with the requirements of the Bologna process. In each of the practical works specified purpose and a focus on what students should know and be able task practice, reading list, glossary contains terms and concepts, tasks and exercises for self-study.

An important component of the educational textbook is information and analytical section. This chapter includes statistical materials and literature to prepare for classroom and independent work. Statistical information shows retrospective and current status of certain aspects of the world development. Internet address of the site, which can update information, are given in this chapter.

Keywords: educational textbook, integrity teaching, requirements of the Bologna process, independent work, individual educational and research objectives, structure of the educational course.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 24.10.2012р.
